

Генерал-мајор **ВУКАШИН МИЉУНОВИЋ**

Шасен: ИСТОРИЈА ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Други свјетски рат, тај бурни исјечак историје нашег вијека, чини сплет оних догађаја чију обраду са интересом прима данашња читалачка публика. Није мала потражња мемоарске литературе која се бави збивањима у овом рату. Тражени су и публицистички радови на те теме. А да се и не говори о томе да су са интересом примљена и многа литерарна дјела која описују догађаје из тог најкрвавијег збивања у људској историји. Такав интерес савременог читаоца имао је реципрочном дејство на издаваче који су, особито на Западу, потражили и нашли широк круг разноврсних обрађивача, писаца разноврних прозних састава са темама из Другог светског рата и о њему.

Књига „Историја Другог светског рата“ од француског генерала Шасена једна је од многих које се баве сличном темом, али само по тематици. Иначе, књига је једна од малог броја оних које говоре о свима догађајима који су се збивали у току Другог свјетског рата. Шасен је успио да буде међу првима који су покушали да даду и дали срећен преглед тих догађаја. А у издањима „Војног дела“ то је једина књига ове врсте. Значај тога рада и корист од њега су вишеструки. То је, прије свега, систематизован и врло потпун преглед догађаја од почетка до краја тога рата. По томе је ова књига дјело које се не може оставити када се прочита. Њоме се читалац може служити. Погодан редослед излагања догађаја на свима попрштима свјетског ратишта са богатим и срећеним подацима даје дјелу значај корисног и практичног приручника. А када се читалац увјери да је све то казано течним стилем и лијепим језиком, онда постаје још задовољнији. Треба истаћи и то што се аутор није дао занијети крупним догађајима и рјешавајућим биткама и потезима државника. Трудно се да наведе или макар спомене и оно што су многи писци сматрали ситнијим догађајима, тако да није остао само на разматрању потеза великих сила. Нашао је мјесто и за мале земље. Због тога је „Војно дело“ (Војна библиотека — инострани писци) свакако учинила велику услугу читалачкој публици кад је, крајем 1955 године, у коректном преводу пуковника М. Перишића, издала ово значајно дјело, које много помаже да се и остала дотада преведена мемоарска дјела пуније и боље могу искористити.

По карактеру и изразу дјело спада у војну историографију. Захваљујући начину писања и садржају, књига је од интереса не

само за војнике, већ и за све оне који се у било ком облику и обиму занимају Другим свјетским ратом.

И када покушавамо изнијети утиске о дјелу генерала Шасена, било да то чинимо сумарно или у појединостима, можемо рећи да ће читалац осјећати задовољство све догле док га буде узимао као преглед догађаја у Другом свјетском рату. Али, чим се потсетити на наслов књиге — „Историја Другог светског рата“ — он се мора критички односити према концепцији дјела, методу којим се аутор служио у писању своје Историје и према оцјенама које су дате за поједине догађаје и доносити свој суд о појединим стратешким опсервацијама и практичним вредностима обраде Другог свјетског рата са становишта даљег студија вјештине ратовања.

У предговору, који је за издање „Војног дела“ написао преводилац, између осталог стоји:

„Али оно што ће у овом делу бити од нарочите користи за читаоце јесте укупност и хронолошки ток догађаја прошлог рата. У лако писаној књизи читалац ће сагледати: политичке догађаје у свету од доласка Хитлера на власт па до почетка рата; затим, операције у Пољској; рат у Финској и немачки препад на Норвешку; заузимање Холандије, Белгије и Француске; операције у Африци, Средоземљу и на Балкану; операције на Источном фронту; рат у Кини; јапански препад на Перл Харбор и остале операције на Пацифику; десант у Нормандији и операције до сусрета Савезника на Елби; капитулација Немачке; завршне операције на Далеком Истоку и капитулација Јапана. Поред тога, посвећена су посебна поглавља рату на мору и у ваздуху. На крају књиге дато је више прегледа са интересантним подацима о ратном напору зараћених страна; о јачини и саставу оружаних снага, њиховој организацији командовања по ратиштима и фронтовима; наоружању и ратној продукцији; потапањима на мору и губицима на копну и у ваздуху. Из прегледа се виде објашњења и регистар свих потребних географских назива, појмова, догађаја и личности, што ће све читаоцу олакшати сналажење у обимној материји“.

Међутим, овдје је неопходно задржати се код израза „сагледати“, који, како се из цитираног текста може видјети, дјелује као битни елеменат у оцјени вредности књиге. Нема сумње да ће из ње читалац добити доста потпун преглед догађаја из Другог свјетског рата, јер је излагање систематизовано и дато хронолошким редом. Корисни су и прилози и прегледи, итд. Но, то су само неки елементи који, иако помажу, ипак не обезбјеђују све што је читаоцу потребно да сагледа тај рат.

У овој књизи су углавном набројани, поменути и евидентирани многи догађаји Другог свјетског рата. Иако то заиста није био лак посао, нарочито у оно вријеме када је књига писана, ипак напор аутора није једино што овдје треба цијенити. У њој су срећени и прегледно дати догађаји, а при томе није испуштен ниједан важнији догађај. За многе је речено и како је до њих дошло, које снаге су у њима судјеловале и како су се они одиграли. Скоро сто страна срећених прилога који су додати овом прегледу могу бити од користи читаоцима, али се ова књига, и поред тога, не би могла назвати историјом другог свјетског рата у правом смислу ријечи. По томе је на-

слов дјела претенциозан. У књизи нијесу дате оцјене узрока и карактера рата. Наведени су догађаји који су донијели губљење независности многих земаља у Европи, али је то забиљежено само као нешто што се догодило. Нема чак ни покушаја да се објасни зашто се то тако збило. А једна војна историја ипак би била обавезна да и о томе каже нешто више него што је овдје речено. Оскудни су подаци и прикази ратних и почетних операциских планова. Шкрто су и површно дати политички догађаји. Читајући Шасеново дјело читалац стиче утисак да аутор није имао снаге да уочи све оно што је Други свјетски рат собом носио као друштвена појава у којој су збивања на бојном пољу само манифестација оне крајње заоштрености у капиталистичком друштву због које и долази до војних окршаја. Истина, та збивања нијесу само посљедице степена до кога су стигле супротности у свом заоштравању. Она су истовремено узроци нових збивања у том процесу догађаја у коме су ангажоване све људске и материјалне снаге. Писац није успио све то да види, да открије тенденције развика људског друштва, па да, као историчар, Други свјетски рат анализира и прикаже и као посљедицу и као узрок у процесу тога развика. Да је у томе успио, били би јаснији и многи обрти у току рата. Било би јасније и то како је дошло до групације оних држава које прије рата нијесу могле да се нађу на истој линији, као и то да разлике у унутрашњем систему не смију бити препреке у међудржавним односима. Тада би и рат у Југославији био виђен у другом свијетлу и не би био оптерећен оним погрешним оцјенама за које се у књизи каже да су резултат само недостатка података.

За историју није довољно да се догађаји прегледно и хронолошки среде и изнесу. Пред историчара се постављају и други захтјеви. А прије свега да свестраније уђе у цјелину тих догађаја, да проанализира све или бар главне узроке збивања да би, методом истраживања, конкретни догађај са бојног или дипломатског поља био дат и као посљедица одређених услова и као узрок нових збивања.

За Шасенову књигу, међутим, није карактеристичан такав метод у прилажењу Другом свјетском рату ни у цјелини ни у појединостима. Због тога се и не може рећи да је својом књигом дао оно из чега ће читалац сагледати тај рат и све догађаје у њему. Гледана при том свијетлу, ова књига не може бити без приговора прихваћена као историја прошлога рата. Но, иако то оспорава њену вриједност као историје, она ипак не губи значај као дјело из области војне историографије. Може се говорити о адекватности наслова и спорити вриједност метода којим је књига писана, али значај оваквог прегледа и корист од њега су, ван сваке сумње, неоспорни.

Сем методологије, ова Историја има још нешто што читаоца нагони да оспорава нека ауторова гледишта. У „Предговору нашем издању“ истакнута је ограда од извјесних мјеста која откривају писца и као војног теоретичара. Писац предговора је добро учинио што је упозорио читаоца на ту страну дјела.

Када генерал Шасен, на примјер, говори о ваздушним операцијама (а, узгред речено, о њима говори са највише података и позна-

вања, са много техничких појединости и најподробније), он се не устручава да каже своје мишљење о улози тога вида у будућности. У томе је, разумије се, не само вјеран својој ваздухопловној специјалности, већ и страсни поборник доктрине о авиону као сверешавајућем ратном средству. Чини се као да такав његов став долази услед учачања путева развитка технике и њених савремених достигнућа. Ако би то био једини разлог, онда се не би могао оспорити пораст улоге авијације као битног фактора рата. Само и у томе има граница. Не смије се, рецимо, занемарити човјек који је својим знањем и моралом, снагом свога субјекта у објективним условима био и остаје објективни фактор у рату. Не може незапажено остати ни мишљење о изучавању прошлога рата са становишта васпитавања кадра. Наиме, на шестој страни своје књиге аутор каже:

„Најзад, са чисто дидактичке тачке гледишта, треба избегавати претерано проучавање последњег рата да би се извукле поуке за будућност. Никад није било корисно припремати рат који је прошао. Напротив, боље је марљиво проучавати оно што нам доноси будућност. Моћ имагинације остаје и даље главна одлика великих војсковођа“.

Овим ставом генерал Шасен завршава своју Историју Другог свјетског рата (на идућих 112 страна је додатак о операцијама 1 француске армије од 31 марта до 7 маја 1945, Ослобођење Београда 20 октобра 1944 и скоро сто страна прилога). Цитирамо га због претјераног придавања значаја моћи имагинације. Иначе, поступак писца ове књиге је само дјелимично окарактерисан овим схватањем. Он, на примјер, у својој књизи није прошао без извлачења и најконкретнијих поука које даје чак као упутство за будућност. Његов општи закључак (страна 97—599) сав је прожет поукама које су, уствари, оправдање политике блокова и наоружања. То је чак и нека врста агитације за ту политику коју сугерира као обавезну праксу у народној одбрани Француске. Истина, не треба сметнути с ума чињеницу да је књига писана у јеку затегнутости међународних односа, дакле у ери „хладног рата“. Те околности су, изгледа, имале извјесног дејства на овакав смисао текста. Међутим, то може да буде објашњење. Али, у овом случају, та околност није подигла научну вриједност дјела. Ти агитациони пасажии, и у овој као и у свакој другој прилици, штете трајној вриједности рада.

Писац се ослања на искуства рата када год осјети потребу да поткријепи неку своју тврдњу. И када развија своју тезу о авијацији, ослања је на искуство рата, а исто тако и када говори о потреби изучавања партизанског начина ратовања. Али, ипак, у закључку инсистира на имагинацији војсковође. Како онда схватити цитирани закључак. Да ли је то упозорење читаоцу или војним круговима Француске? Можда је нека врста оградe, ублажавања реченог на претходним трима страницама?

Колико је збиља претходни рат поучан за будући? У одговору на ово питање наћи ће се и кључ за отварање онога што је замршено код Шасена. Он је у праву ако је хтио да каже да се један рат не

може два пута водити. Најбоље бисмо се спремали за рат када бисмо могли закорачити у будућност. Међутим, не може се наћи у историји ратова ниједан војсковођа који се није учио на искуствима ранијих војсковођа. Наполеон, војсковођа времена у коме је царевала интуиција и имагинација команданта, много је учио од историје.

Уосталом, колико су ратови личили један другом зависило је и од тога колики их је временски период раздвајао и шта је у области науке, технике, привреде, итд. за то вријеме било постигнуто. Дакле, од тога како се и колико мијењала материјална база и у вези с њом и надградња. Али, да је до Трећег свјетског рата дошло у жеку оног хладног рата — тј. ускоро послје завршетка Другог — зар се не би донекле дејствовало на основу искустава Другог? Зар се у Кореји није почело углавном са оним што се у претходном рату завршило? Другачије није ни могло бити, јер је одвећ мало времена било да се створе битно другачије материјалне и људске снаге од оних ангажованих у Другом свјетском рату. Новине које је донијела Кореја настале су у току сукоба. (Не треба изгубити из вида да је Кореја, поред осталог, одиграла и улога полигона!)

Не може се једноставно пријећи преко отстојања између рата који је био и који ће доћи, јер од тога и зависи колико ће се користити, у дидактичком смислу, од онога што је било. „Моћ имагинације“ није само зависна од духа војсковође, већ и од онога што му остаје као наслеђе, као искуство. Имагинација је празно маштање ако није ослоњена на услове који утичу на процес мишљења свакога човјека па и војсковође у одређеном времену и простору. Ставови се црпу из праксе — принципи по којима војсковођа ради (било у периоду припреме било у процесу борбе) узети су из ратне праксе да би се новом праксом провјерили, оснажили, усавршили и нови открили.

Према томе, како се спремати за нови рат ако се претходни потпуно не изучи? Гдје је смисао и посебан значај за изучавање историје ратова, и то баш од војника?

Потпуно изучавање Другог свјетског рата, не само са историјске већ и са војничке и са сваке друге стране, неопходан је услов усавршавања војне мисли. Али то не значи да се упозната и схваћена некадашња пракса истовјетно примјењује као пракса у новим промијењеним условима! Јасно је да се догађаји из прошлости не изучавају да бисмо се у ту прошлост враћали! То би било немогуће. На прошлости се учи да би будућност, ако ништа, а оно барем била ослобођена грешака минуле праксе. Зар изучавање Другог свјетског рата, које би открило његове узроке и посљедице, не помаже да се изнађу путеви којима може да се иде да би се човјечанство спасило од нових покоља? Имагинација војсковође, чију моћ генерал Шасен претпоставља студији прошлога рата, биће корисна тек тада када буде производ простудиране прошлости и реално сагледане и схваћене садашњости.

Ако се ова књига погледа кроз призму пишчевог закључка о преимућству личности и њеној уобразиљи, онда се јасно види да су

баш она мјеста која су резултат способности имагинације самог писца (као што су његови закључци, на примјер) дошла под удар критике. И не могу се одржати управо стога што немају ослонца у пракси, што нијесу природан резултат анализе онога што је било и што је сада. Оно пак што у књизи претставља вриједност ослоњено је на опиту и проговорило је снагом искуства. Баш због тога ти ставови и вриједе, јер су дошли као једини могући израз једне праксе која се покушала обрадити у овој књизи. Уосталом, познато је да је и процес људског мишљења, према томе и способност имагинација — као што је то случај са читавом надградњом — у узрочној зависности од материјалне базе.

Иако у одељку о „Ослобођењу Београда“ има ставова којим се указује на значај и потребу изучавања нашег искуства и за будућност, као и доста лијепих и добро казаних мисли о нашој борби, ипак се не би могло закључити да је писац до тога закључка дошао на основу темељније студије или објективног погледа на наш Ослободилачки рат. Јер, у књизи има не само „извесних недостатака и нетачности у односу на наш Народноослободилачки рат“ (како се каже у Предговору), због којих се аутор у кореспонденцији са издавачем извињавао објашњавајући „да су му у времену писања овога дела недостајали потпунији подаци“, него су и ставови аутора погрешни и за она битна питања за која је могао да прибави аутентичне податке. На 111 страни стоји под насловом „Слом Југославије“ и ово:

„...док се једна група храбрих војника, под командом пуковника Драже Михаиловића, повукла у шуму да организује герилу“. И даље: „Хитлер је одмах поделио земљу. Хрватска је са „квислингом“ Антом Павелићем постала називи независна. Мађарска је добила Бачку, Бугари Македонију, а Италија Словенију. Остатак земље окупирале су немачке и италијанске трупе које су ту биле у непрекидној опасности!“

(Познато је, а о томе такође постоје документи који су могли бити доступни и Шасену, да НДХ није створена само у границама Хрватске, да цијела Словенија није припала Италији, да је у Југославији било и анектираних и окупираних територија, што разумије се није једно те исто, итд.) Дакле, генерал Шасен обрађује површно борбу народа Југославије; уместо да пође путем научног истраживања и провјеравања чињеница, он употребљава и нетачне податке. Чак и она мјеста у књизи, у којима је са извјесном топлином дао признање и значај рату у Југославији, иако се са задовољством читају, ипак остају натруњена непроученим и нетачним подацима. Ова наша реакција није само емотивне природе. Трудимо се да не буде ни излив оног могућег озлојеђења које се код читаоца ствара када види у текстовима неких страних аутора како се ноторном квислингу Михаиловићу покушава окачити епитет борца за слободу. И то се дешава пошто је и сам Дража признао своју издајничку работу. Срба је у толико већа ако се такве мисли нађу код аутора у чију се добру намјеру не сумња. Иако би, према томе, биле разумљиве сасвим субјек-

тивне реакције на Шасенову књигу, ипак се овдје на обради Југославије не заустављамо само из тих субјективних побуда.

Ко се труди да што објективније сагледа НОР у Југославији, као један од фактора побједи Антихитлеровске коалиције, тај неће правити омашке каквих има у овој књизи. На борби у Југославији задржаће се не само зато што су је њени народи храбро водили, већ и због тога што је по својој суштини та борба нешто ново, прогресивно. То је онај јасни пламен у коме сагоријевају стари односи, пламен који освјетљава пут ка новом и савршенијем поретку. Због таквог карактера и било је могуће онолико истрајности, жртава и патњи поднијети. Морало је доћи до нових облика и начина дејстава, до стварања нових тактичких, оперативних и стратешких искустава чију вредност и Шасен уочава и истиче. У том Југословенском рату нагомилала су се искуства чију је корист писац уочио као војник. Само моћ запажања била би исувише једнострана ако се не би схватила и друштвена страна збивања код нас. А да се са те стране пришло нашем рату, онда би и Д. Михаиловић био виђен као издајник а не никако другачије. Судаћи по томе, недостатак података о нама не може се узети јединим разлогом непотпуног освјетљавања наше борбе.

Да покушамо разумјети дужан обзир према аутору и његовом дјелу награђеном од Француске академије наука. Али због чега се онда и из других обзира према читаоцу није јасније указало и на очигледну површност и ненаучност у третирању Ослободилачког рата? Предговор је то требао да учини.

Осим историског аспекта, ова књига има и војно-теоретских елемената. У њој има сажетих разматрања о стратегији, углавном у оквиру старијих шема и дефиниција. Поред ограда од неких поставки, које су изнете у Предговору, читалац може уочити и крупније мане ове књиге које нијесу резултат тешкоће писања о рату који је тек прошао. Но, ипак она је корисна као сажет преглед догађаја из Другог свјетског рата са елементима приручника и неким најбитнијим подацима о њима. И добро је што је „Војно дело“ превело и тако омогућило нашим читаоцима да је користи. Наш читалац ће, додуше, уочити недостатке који су последица ауторовог погледа на свијет. А у томе је и основно обиљежје метода којим је ова Историја рађена, метода да се забиљежи али не и објасни догађај. Овдје се није изразио војни историчар који догађају прилази са оним упорним: „зашто?“. А без тога нема анализе, нема оцјена— нема ни оног научног домета на пољу историје.

И још нешто. И ова књига још једном доказује да ми о себи морамо више писати. Онда на уочене нетачности неће бити довољан учтив одговор „извините, нијесам имао података“.